



Kecskés D. Gusztáv

Az 1956-os magyar menekültek befogadása Franciaországban

1996 nyarán Párizsban, a francia Külügyminisztérium Levéltárában találkoztam először Fülöp Mihállyal. A PhD-disszertációm kutatásainak kezdetén voltam. Azóta is nagyon hálás vagyok ekkor adott első tanácsaiért. Azt javasolta, hogy mielőbb, vagyis még a kutatások legelején készítsem el a disszertációm vázlatát, mert akkor fogok tudni tematikusan jegyzetelni, ahogy olvasom a forrásokat. Megfogadtam, és nagyon fontos tanácsnak bizonyult. Azóta is ezzel a módszerrel dolgozom. Ahogyan a jegyzetlapoknak is csak az egyik felére írok, hogy ne kelljen állandóan forgatni a lapot, ha keresek valamit... Azóta is érzem Fülöp Mihály támogató, bátorító érdeklődését munkám iránt. Isten éltesen, Mihály, 70. születésnapod alkalmából!

1956, Budapest: ez az évszám és hely szorosan összekapcsolódott sok francia ember tudatában. A magyar főváros neve a IV. köztársaság utolsó éveinek fontos fogalmává vált: „Budapest után” sokaknak le kellett számolniuk a létező szocialista államokkal kapcsolatos illúzióikkal. A francia társadalomnak, amely a magyar dráma gyorsan pergő színeit kezdettől fogva különleges rokonszenvvel figyelte, a tragikus végkifejlet következtében hamarosan lehetősége nyílt, hogy tetteiben is kimutassa együttérzését: az országba érkezett menekültek ezreit francia családok ezrei, világi és egyházi szervezetek fogadták a kormányzat hathatós támogatásával.

Franciaország a II. világháború után nemzetközi pozícióját tekintve felemás helyzetben volt. Külpolitikai helyzetét rontotta, hogy az 1940-ben a németektől elszenvedett katasztrofális vereség még inkább világossá tette katonai teljesítőképességének a nagyhatalmi fellépés igényéhez mérten szűk határait. A világháború pusztításai nyomán az ország gazdasága mintegy a felére zsugorodott a háború előttihez képest. Az anyaország el volt vágva a gyarmati erőforrásoktól. A világháború folyamán erőteljes gazdasági, politikai és katonai függőség alakult ki az Egyesült Államok irányába. A végrehajtó hatalom rendkívüli instabilitása és gyakori

döntésképtelensége akadályozta a határozott külpolitikai vonalvezetést az 1946-ban létrejött IV. köztársaság idején.¹

Franciaország ugyanakkor középhatalmi státusában is számos erősséggel rendelkezett. Megszállási zónát kapott Németországban és Ausztriában is, állandó tagságot és ezzel járó vétójogot szerzett az ENSZ Biztonsági Tanácsában. Franciaország továbbá fejlett európai hatalomként nagyszámú, jól képzett elittel, szilárd adminisztratív hagyománnyal rendelkezett. 1947 tavaszától az ország gyorsan beilleszkedett az Egyesült Államok által vezetett nyugati tömbbe. E folyamat fontos állomása volt az 1947 júniusában meghirdetett Marshall-segély elfogadása. Ennek nyomán a francia gazdaság az 1950-es évek második felétől rendkívül dinamikusan fejlődött („francia csoda”). Az Észak-atlanti Szövetség alapító tagjaként Franciaország a nyugati tömb elkötelezett államává vált.

A francia kormányzat és a közvélemény figyelmének, valamint az ország gazdasági és katonai erőforrásainak jelentős részét kötötték le a gyarmati problémák, különösen a Franciaország tengeren túli megyéjének tekintett Algériában 1954 és 1962 között lezajlott háború. Az algériai háború ideiglenes mellékhadszínterének tekinthető Franciaország számára az Egyiptom ellen brit–izraeli szövetségben vívott szuezi háború 1956. október–november során. Az Egyiptomot támogató amerikai fellépés következtében a katonai siker ellenére a „szuezi ügy” Párizs szempontjából nagymérvű kudarccal zárult.

Az 1956. januári választások eredményeként az SFIO (Section française de l'Internationale ouvrière) szocialista párt főtitkára, Guy Mollet alakíthatott kormányt. Koalíciós kabinetjében a szocialisták kezében voltak a kulcspozíciók, így a külügy, a belügy, a gazdaság, a pénzügyek és a szociális ügyek.² A parlamenti erők döntő többsége segítséget nyújtott a kormány politikájához mind Magyarország, mind Suez ügyében.

A francia külpolitika 1956-os magyar válsággal kapcsolatos álláspontját mindenekelőtt az Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállásával jellemezhető kétpólusú világrend szabályai határozták meg. Ez a nemzetközi környezet a be nem avatkozás politikáját, sőt a passzivitást írta elő számára.³ Sem a magyar forradalom kitörése, sem annak leverése nem változtatott érdemben ezen az irányvonalon, a francia kormányzat ugyanis nem vett tervbe semmilyen energikusabb intézkedést. Franciaország nemzetközi súlya nem is tett volna lehetővé bármiféle hatékony fellépést egy ekkora horderejű nemzetközi kérdésben. A többi tényező, nevezetesen

¹ DOISE–VAÏSSE 1992: 477; SOUTOU 2018.

² SIRINELLI 1995: 281.

³ KECSKÉS D. 2007: 260.

a szuezi válság és hosszabb távon az algériai háború szintén gyakorolt némi befolyást a francia kormány magyar eseményekkel kapcsolatos politikájára, főként az Egyesült Nemzetek Szervezetében. Ezek a körülmények azonban csak időlegesen és taktikai jellegűek voltak az európai *status quo* elsőrendű szempontjához képest.

A hidegháború légkörében, a IV. köztársaság idején a külpolitika elválaszthatatlan volt a belső ideológiai harcoktól.⁴ Éppen ez a kommunizmus és a „szabad világ” értékeinek szembeállításáról szóló ideológiai vita érte el tetőpontját a magyar tragédiával.⁵ Ez volt az oka annak, hogy a magyar forradalom hatása a francia társadalmi és politikai élet minden szféráját érintette. A politikai, társadalmi, sőt a kulturális és vallási csoportosulások nagy része úgy döntött akkor, hogy nyilvánosan is állást foglal. Minden látszat ellenére Franciaország számára a magyar ügy ebből a szempontból inkább belpolitikai kérdés, mint nemzetközi probléma volt. Magyarország kívül esett Franciaország hatókörén és érdekszféráján. Külpolitikai téren pedig az algériai háború, a szuezi válság és az európai integráció kezdetei jelentettek sokkal fontosabb tétet számára.

A lakosság és a politikai osztály rendkívül heves reagálása több okra vezethető vissza. A hidegháború átpolitizált légkörének köszönhetően a közvélemény igen érzékeny volt egy olyan nép harcára, amely a vasfüggöny túloldalán élt. A sajtó csak felerősítette ezeket a hatásokat. Egyfelől az a tény, hogy a szovjetek leverték a magyar felkelést, másfelől a szuezi hadművelet alkalmat és érveket kínált az egymással régóta harcban álló antikommunista és kommunista erőknek. Emellett úgy tűnt, hogy a magyar ügyön nem elhanyagolható politikai nyereségre lehet szert tenni. Az SFIO és az ahhoz közel álló szakszervezet, a CGT-FO (Confédération générale du travail – Force ouvrière) politikája a Francia Kommunista Párttal és a CGT-vel szemben jelzésértékű ebből a szempontból. A szocialisták ugyanis, élesen elítélve a magyar tragédia folytán kompromittálódott kommunista erőket, igyekeztek elhódítani az FKP jelentékeny szavazóbázisát. Sőt, nagy erőfeszítéseket tettek aktivistái átcsábítására is.⁶ Minden valószínűség szerint ilyen belpolitikai szempontok húzódtak meg a szocialista párt vezetése alatt álló kormány magyar menekülteket segítő nagyszabású szolidaritási intézkedései mögött. A Guy Mollet-kabinet tehát a magyarkérdést belpolitikai eszköznek használta.

⁴ GROSSER 1972: 35.

⁵ BERNARD 1991: 80.

⁶ Forrásokért az SFIO francia szocialista párt magyar forradalmat is érintő vitáiról lásd Office universitaire de recherche socialiste (Párizs): Archives d’organisations, Parti socialiste SFIO (1944-1969): sténographie des réunions du Comité directeur de la SFIO, tome 13, 1 juillet 1956-21 juin 1957.

A külföldről érkező menekültek menekültstátusának megállapításáért a Menekültek és Hontalan Személyek Védelmének Francia Hivatala (Office français de protection des réfugiés et apatrides, OFPRA) volt felelős 1952-es megalapítása óta. Az OFPRA francia intézményként is az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) felügyelete alatt működött. Az UNHCR franciaországi képviselője részt vett a francia szervezet vezető testületében és a menekültstátusra vonatkozó döntésekkel kapcsolatos fellebbezések felülvizsgálatában egyaránt. Az OFPRA megadhatta a menekültstátust mindazoknak, akik a menekültügyi főbiztos joghatósága alá tartoztak, és megfelelték az 1951-es genfi menekültügyi egyezmény 1. cikkében leírt meghatározásnak. Kétféle menekültigazolást bocsátott ki aszerint, hogy az illető menekült az 1951-es egyezmény hatálya alá tartozott-e, vagy sem. Az utóbbit azok kaphatták, akik nem Európából érkeztek. Franciaország ugyanis az egyezményhez való csatlakozáskor kinyilvánította, hogy csak az Európából érkezőkre vonatkoztatja a megállapodást. Az OFPRA menekültstátussal kapcsolatos esetleges negatív döntésével szemben volt jogorvoslati lehetőség. Az OFPRA és a Fellebbezési Bizottság (Commission des recours) döntései minden francia hatóság számára kötelező érvényre nyel bírtak.⁷ 1956 októberében Franciaország területén mintegy 375 ezer személyt tartottak menekültként nyilván.⁸ Az OFPRA tevékenységéről készült éves jelentés szerint 1956-ban a magyarokon kívül Franciaországba érkeztek marokkói menekültek is, továbbá Marokkóból és Tunéziából jövő spanyolok és oroszok, valamint Egyiptomból elűzött és állampolgárságuktól megfosztott zsidók.⁹

A francia Nemzetgyűlés (Assemblée nationale) 1956. november 7-i ülésén több képviselő, akiknek többsége a konzervatívnak számító Függetlenek és a Paraszti Szociális Akció Csoportjához (Groupe des Indépendants et Paysans d'Action Sociale) tartozott, határozati javaslatot terjesztett elő, amely felhívta a kormányt, hogy sürgősen tegye meg a szükséges intézkedéseket a magyar menekültek tartós befogadására menekült- és munkaközpontokat létesítve főként a ritkábban lakott vidéki területeken.¹⁰ Másnap újabb javaslat került a Nemzetgyűlés elé, ezúttal a Paraszti

⁷ WEIS 1960: 947, 949, 951; AKOKA 2017; BURGESS 2019: 145-174.

⁸ Centre des Archives diplomatiques de La Courneuve (La Courneuve, a továbbiakban: CADL): Série: Nations Unies et Organisations Internationales, carton 300, dossier 3. Note de la Délégation française auprès des Nations Unies, New York, Assemblée générale. XIème session. Point 30: Réfugiés, no. 37/CES (1956. október 8.).

⁹ Office Français de Protection des Réfugiés et Apatride, Mission Histoire et Archives (Fontenay-sous-Bois): Rapports d'activité de l'OFPRA, Rapport sur l'activité de l'Office Français de Protection des Réfugiés et Apatride au cours de l'année 1956. 4.

¹⁰ Session ordinaire de l'Assemblée nationale française de 1956-1957, séance du 7 novembre 1956, Annexe: no 3168, publiée aux *Annales de l'Assemblée Nationale*, Documents parlementaires, 3e legislature, volume 4, Paris, Imprimerie des Journaux Officiels, 1958.

Csoport (Groupe Paysan) képviselői részéről, akik a mezőgazdaság érdekeit szintén érvényesíteni kívánták a probléma megoldása során. Úgy vélték, hogy „a mezőgazdaságban, ahol kevés a munkaerő, számos menekült tudna munkát találni magának”.¹¹ Az Egység és Francia Testvériség Csoport (Groupe d'union et fraternité française) által bemutatott törvényjavaslat általánosabban fogalmazta meg a magyar menekültek francia gazdaságba való integrálásának kérdését. Álláshoz jutásukat kívánták biztosítani. René Couturaud azt javasolta, hogy vegye fel őket a Nemzeti Bevándorlási Hivatal (Office nationale d'immigration), és adjon nekik egy évre érvényes speciális tanúsítványt: az ezzel a dokumentummal rendelkező magyar munkásokat felvenni szándékozó vállalatok a javaslat szerint felmentést kaptak volna a hazai munkaerőt védő törvény hatálya alól.¹² A Munkaügyi és Társadalombiztosítási Bizottság (Commission du travail et de la sécurité sociale) jelentése támogatta ezt a kezdeményezést, javasolva azonban, hogy ne változtassák meg a törvény szövegét, csak az alkalmazás módját pontosítsák.¹³

Georges Pernot, Doubs szenátora szóbeli kérdésére a francia Külügyminisztérium illetékes szervei jelentést készítettek a francia kormány magyar menekültekkel kapcsolatos tevékenységéről. E szerint az irat szerint a Tárcaközi Bizottság (Comité interministériel) a magyar menekültek befogadását már a magyar felkelés kezdetén előirányozta. E bizottság elnöke, Philippe Monod szűkebb körű testületet hozott létre a Francia Vöröskereszttel, a Secours Catholique-kal és más szervezetekkel együtt. A bizottság mintegy heti 500 fő befogadását tervezte. A szocialista párti Guy Mollet vezette francia kormány november 7-én döntött úgy, hogy semmilyen módon nem korlátozza a Franciaországba befogadható magyar menekültek számát. Az első fázisban a seine-i prefektúra végezte a befogadás kezdeti feladatait, központokat hozva létre e célból és együttműködve a nagy jótékonyági intézményekkel, valamint különféle segítségnyújtó szervezetekkel. A második szakaszban ez utóbbiak az érintetteket vidéki központokba osztották szét. A különböző szervezetek által a menekültek elszállásolására költött összegeket a kormány fedezte.¹⁴

¹¹ Session ordinaire de l'Assemblée nationale française de 1956-1957, séance du 8 novembre 1956, Annexe: no 3185, publiée aux *Annales de l'Assemblée Nationale*, Documents parlementaires, 3e legislature, volume 4, Paris, Imprimerie des Journaux Officiels, 1958.

¹² Session ordinaire de l'Assemblée nationale française de 1956-1957, séance du 6 décembre 1956, Annexe: no 3461.

¹³ Session ordinaire de l'Assemblée nationale française de 1956-1957, séance du 22 mars 1957, Annexe: no 4624.

¹⁴ CADL: Service des Pactes, carton 257. Note du Comité interministériel de coordination de secours aux sinistrés, Direction des Affaires administratives et sociales pour le Cabinet du ministre des Affaires étrangères, L'aide à la population hongroise et l'accueil des réfugiés hongrois

Mint ismeretes, az Ausztriába érkező menekültek száma hamar túlment minden előzetes számításon, és az osztrák kormány képtelen volt megbirkózni a növekvő menekülttömeg problémájával. A francia kormány az elsők között válaszolt az osztrák hatóságoknak arra a segélyfelhívására, amelyben kérték, hogy a magyar menekültek befogadására hajlandóságot mutató országok tegyék magukévá az azonnali, tömeges és korlátozás nélküli befogadás programját. Párizsban úgy vélték, hogy csak a Védelmi Minisztérium rendelkezik a helyzetből fakadó azonnali igények kielégítéséhez szükséges eszközökkel. Elhatározták, hogy Nemzeti Befogadási Bizottságot (Comité National d'Accueil) hoznak létre, amelynek tagjai az érdekelt minisztériumok, a nagy jótékonyági intézmények és szakszervezetek (a Francia Vöröskereszt, a Kitelepítettekkel Foglalkozó Mozgalomközi Bizottság [Comité inter-mouvements auprès des évacués, CIMADE], a Francia Munkáltatók Nemzeti Szövetsége [Confédération Nationale du Patronat Français], a szocialista irányultságú Force Ouvrière, a kereszténydemokrata CFTC szakszervezet és az Általános Mezőgazdasági Szövetség [Confédération Générale de l'Agriculture]) lettek. A bizottság döntéseinek végrehajtásával Robert Cousint bízták meg, aki így a belügy-miniszter kabinetjének tagja lett. E határozatok meghozatala után – minden előzetes válogatás nélkül – 3000 menekültet indítottak útnak Franciaországba. A francia állami vasúttársasággal, az SNCF-fel együttműködve december 15-ig ingajáratban közlekedő vonatszolgálatot szerveztek. Mindennek eredményeként december végére már több mint 9000 magyar menekült volt Franciaországban. Egy részüket, az átcsoportosításra várókat a párizsi régióban helyezték el, míg a többiek vidéken, nevezetesen Allier, Hautes-Alpes, Doubs, Haute-Garonne, Meurthe-et-Moselle, Moselle, Haut-Rhin és Vienne megyében kaptak szállást. A menekültek ez utóbbi csoportját ugyan katonai létesítményekbe költöztették, de a táborok a szociális ellátás és a jóléti szolgáltatások tekintetében a szakszervezetek és a jótékonyági intézmények ellenőrzése alatt álltak. Hivatalos vélemények szerint a táborok a körülményekhez képest kényelmesek voltak. Az illetékes minisztériumi osztályok a Nemzeti Befogadási Bizottság Titkárságával együttműködve csoportokra osztották a magyar menekülteket, és igyekeztek őket beépíteni a francia gazdaságba. Fontos hangsúlyozni, hogy a magyar menekültek mozgásszabadságát nem korlátozták. A más országban letelepülni szándékozók szabadon elhagyhatták Franciaországot. 1957. januártól viszont a francia hatóságok csak a véglegesen Franciaországban maradó

en France (1956. december 26.). Ez a feljegyzés válasz volt Georges Pernot doubs-i szenátor francia kormányhoz intézett szóbeli kérdésére.

menekültek ellátását vállalták.¹⁵ A NATO Politikai Bizottságának elnöke szerint mintegy 9000 magyar menekült volt 1957 márciusában Franciaországban. A párizsi kormány még 1957 tavaszán is hajlandó volt minden Franciaországban letelepülni vágyó, Ausztriában és Jugoszláviában tartózkodó menekült befogadására.¹⁶

A kormányzati döntések hatékony végrehajtását elősegítette az 1950 óta az amerikai Szabad Európa Bizottság anyagi támogatásával Franciaországban működő Magyar Menekültügyi Iroda (Comité des réfugiés hongrois).¹⁷ A párizsi központú, de számos vidéki kirendeltséggel működő szervezet a francia hatóságok és jótékonyági intézmények számára tolmácsok és tanácsadók biztosításával jelentősen megkönnyítette a nagy többségében a francia nyelvet nem beszélő menekültekkel való kommunikációt. Az egyetemisták és középiskolások (gimnazisták és ipari tanulók) beiskolázására és támogatására különösen nagy figyelmet fordítottak. A levert forradalom nyomán Franciaországba érkező menekültek megsegítése érdekében az Iroda által végrehajtott akciókat, így például több ezer francia–magyar szótár kiosztását a menekültek között a Szabad Európa Bizottság Franciaországban működő szervezete, a Free Europe Citizens' Service többlettámogatása tette lehetővé.¹⁸

Idézzünk néhány számot, hogy illusztráljuk a francia kormány akciójának pénzügyi hatásait: 1956-ban a lakosság körében gyűjtött több mint 400 millió francia frankra rúgó összegben kívül a kormány először 200 millió frankot különített el a magyar menekültek franciaországi megsegítésére. 35 millió frankot utaltak rendkívüli hozzájárulásként az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságához. Végül a Tárcaközi Bizottság jóváhagyta, hogy 20 millió francia frankot küldjenek az Európai Migráció Kormányközi Bizottsága (ICEM) számlájára a magyar menekültüggyel

¹⁵ CADL: Service des Pactes, carton 257. Note du Comité interministériel de coordination de secours aux sinistrés, Direction des Affaires administratives et sociales pour le Cabinet du ministre des Affaires étrangères, L'aide à la population hongroise et l'accueil des réfugiés hongrois en France (1956. december 26.).

¹⁶ NATO Archives (Brüsszel): C–M (57)65. Note du président du Comité politique (signé A. Casardi), Rapport sur les réfugiés hongrois (1957. április 17.).

¹⁷ Összefoglalás a menekültek franciaországi befogadásának első hónapjairól a Free Europe Citizens' Service számára, lásd Vera and Donald Blinken Open Society Archives at Central European University (Budapest, a továbbiakban: HU OSA): 454 Somlai Katalin gyűjteménye, Rapport sur l'activité du comité des réfugiés hongrois du 23 Octobre 56 au 31 Décembre 56. Lásd az 1957 egyes hónapjairól készített további jelentéseket is.

¹⁸ HU OSA: 454 Somlai Katalin gyűjteménye, Lettre de R. E. Loubert, directeur, Free Europe Citizens' Service à Imre Gácsér, président, Comité des réfugiés hongrois (Párizs, 1957. február 14.).

összefüggésben.¹⁹ Egy összesített statisztika szerint Franciaországon belül 1957 decemberéig a természetbeni adományokat (ruha, gyógyszer, könyvek stb.) nem számítva több mint 1 milliárd 200 millió frankot költöttek a magyar menekültek fogadására. Ezt az összeget például a következő intézmények között osztották el: 135 millió frankot kapott a Belügyminisztérium, míg 200 millió frankot a Védelmi Minisztérium, 220 millió frank jutott az Emigránsokat Segítő Szociális Szolgálatnak (Service Social d'Aide aux Emigrants), az Oktatásügyi Minisztérium csak 1957. október–decemberben 10 millió frankot költött a magyar menekültekre. A magánfelajánlások mintegy 500 millió frankot tettek ki.²⁰

Mindazonáltal a francia kormány humanitárius tevékenységéről az eddigiekben a hivatalos források alapján felvázolt képet érdemes árnyalni. Vizsgáljuk meg először a francia pénzügyi erőfeszítéseket nemzetközi összehasonlításban. A NATO Politikai Bizottságának jelentése közöl bizonyos összegeket amerikai dollárban, ami lehetővé teszi, hogy összevessük a francia vállalat a többi NATO-ország felajánlásaival. Eszerint Franciaország 100 ezer dollárt adott az ENSZ felhívására, és 54 143 dollárt az Európai Migráció Kormányközi Bizottságának. Ezekkel az összegekkel Franciaország Nagy-Britannia oldalán (42 005 és 112 014 dollár 1957-ben) az első számú adományozók között volt Európában. Mindazonáltal ezek az összegek jóval alatta voltak a Kanada által küldött támogatásnak (676 666 dollár az ENSZ-nek) és főként az Egyesült Államok küldeményeinek (5 millió és 368 374 dollár 1956-ban).²¹

Meg kell ugyanakkor említeni a francia hatóságok humanitárius tevékenysége során felmerült néhány nehézséget is. Robert Buron, a kereszténydemokrata MRP (Mouvement Républicain Populaire) képviselője a Nemzetgyűlés 1956. december 18-i ülésén a következő problémát vetette fel: „Ha Franciaországban a nemeslelkűség és a befogadókészség, a magyar menekültek irányában megnyilvánuló mély értelmű testvériség igen magas fokra emelkedett is, a befogadás

¹⁹ CADL: Service des Pactes, carton 257. Note du Comité interministériel de coordination de secours aux sinistrés, Direction des Affaires administratives et sociales pour le Cabinet du ministre des Affaires étrangères, L'aide à la population hongroise et l'accueil des réfugiés hongrois en France (1956. december 26.).

²⁰ Archives nationales (Párizs, a továbbiakban: AN): F7 16060, carton: Statut des réfugiés (Stéphane Dufoix kutatásai nyomán). 1 francia frank 1956–1957-ben hozzávetőleg 0,02 eurót ért 2013-ban. Lásd: http://leparticulier.lefigaro.fr/jcms/p1_1553305/le-tableau-de-conversion-en-francs/euros-est-actualise

²¹ NATO Archives: C–M (57)65. Note du président du Comité politique (signé A. Casardi), Rapport sur les réfugiés hongrois (1957. április 17.). A Bureau of Labor Statistics fogyasztói árindexe szerint 1956-ban 100 USA dollár vásárlóereje 2020-ban mintegy 951 USA dollárnak felel meg. Lásd: www.in2013dollars.com/us/inflation/1956?amount=100

megszervezése nem mindig tükrözte a franciák szívében élő testvéri érzületet.” A képviselő szerint az első segítségnyújtás után gyorsan megfélekeztek magukról a befogadott személyekről.²² A Nemzetgyűlés Szocialista Csoportjához (Groupe Socialiste) tartozó Jean Montalat nyíltan megkérdezte a külügyminisztertől, hogy a magyar menekültek fogadása valóban nagylelkűen történt-e, és mik voltak a valdahoni befogadóközpontban lezajlott incidensek pontos okai. Maurice Bourges-Maunoury védelmi miniszter december 21-én válaszolt a kérdésekre. Természetesen megerősítette, hogy a humanitárius akció rendkívül nagylelkű volt. A miniszter a következő tényezőkkel magyarázta a menekültek bizonyos csoportjainál megfigyelhető elégedetlenséget: egyes menekültek Franciaországot csak átmeneti állomásnak tekintették az Egyesült Államok vagy Ausztrália felé vezető útukon, és csalódást okozott számukra, hogy ezek az országok nem toboroztak bevándorlókat a francia táborokban.²³ Annak a propagandának a hatását említette továbbá, amely azt terjesztette, hogy a magyar menekülteknek ajánlott munkaszerződések a francia munkások kereseténél alacsonyabb béréket tartalmaztak.²⁴ Bourges-Maunoury úgy vélte, hogy a nehézségek „egy minden magyar menekültnél tapasztalható bizonyos kollektív pszichózis következményei voltak, amely a röviddel korábban átélt megpróbáltatások és a mindaddig elszenvedett erőszak eredményeképpen lépett fel”. Valdahon ügyét illetően elmondta, hogy a menekültek egy csoportja nem volt hajlandó felszállni azokra a járművekre, amelyekkel Montbéliard-ba akarták vinni őket, ahol a francia hatóságok

²² *Journal Officiel de la République Française*, Débats parlementaires, Assemblée Nationale, Compte rendu *in extenso* des séances, questions écrites et réponses des ministres à ces questions, Troisième législature, Session ordinaire de 1956-1957, 1er séance du 18 décembre 1956. 6088-6089.

²³ 1957. december közepén a párizsi amerikai nagykövetség jelentette Washingtonba, hogy a nagyszámú egyéni vízumkérelem mellett vízumrészele olyan petíciót is kapott, amelyet 1010 Franciaországban tartózkodó magyar menekült írt alá. E menekültek kinyilvánították, hogy az Egyesült Államokban kívánnak véglegesen letelepedni. National Archives and Record Administration (Washington, „National Archives at College Park, College Park, MD.”, a továbbiakban: NARA): ARC id 2662877-A15497, Records pertaining to the Refugee Relief Property, 1949-1958, Box 21. Letter from Edward Macauley, chief, NATO (South) Program, Refugee Relief Program to Pierce J. Gerety, Esquire, Deputy Administrator, Refugee Relief Program, Department of State, Washington, official informal, official use only (1956. december 14.).

²⁴ A párizsi amerikai nagykövetség több jelentésben is beszámolt az FKP és a CGT szakszervezet azon törekvéséről, hogy megakadályozzák a magyar menekültek munkába állását, mivel tartottak a kommunista erők számára ellenséges helyi propagandahatástól. Például: NARA: ARC id 2662877-A15497, Records pertaining to the Refugee Relief Property, 1949-1958, Box 21. Incoming telegram from Yost, Embassy, Paris to Secretary of State, Washington, no 3692, MJH/6, official use only (1956. január 30.). Az amerikai külügyi dokumentumok szerint a magyar menekülteket foglalkoztató munkahelyeken a CGT képviselői ereje valóban csökkent – a francia hatóságok nagy megelégedésére.

véleménye szerint jobb helyük lett volna. A miniszter végül így zárta beszédét: „Szinte mindegyikük megható módon kifejezte háláját a Franciaországban kapott fogadtatásért.” A miniszterhez intézett kérdést megfogalmazó képviselő egyébként kételyeinek adott hangot a válasz kapcsán. Attól tartott ugyanis, hogy a magyar menekültek befogadásának anyagi feltételei nem álltak arányban a francia kormány kötelezettségvállalásaival. A menekültek katonai táborokban való elhelyezését szintén helytelenítették. Montalat képviselő főként annak fontosságát hangsúlyozta, hogy a menekülteket tartósan és harmonikusan illesszék be a francia társadalomba, „vagyis legyen fedél a fejük felett és legyen munkájuk”.²⁵

1957. szeptember 6-i hivatalos adatok szerint 12 516 magyar menekült kapott menedékjogot Franciaországban, 10 452 érkezett Ausztriából és 2024 Jugoszláviából. Mintegy 30% emigrált tovább: 2819 Kanadába, 303 Ausztráliába és 147 más országokba. 573 repatriált Magyarországra.²⁶

A francia kormányzat motivációinak megértése érdekében érdemes közelebbről megvizsgálni a magyar menekülteket érintő főbb kormányzati döntések időpontját és kommunikációját. A közel-keleti és a kelet-európai válság feszültséggel teli heteiben a francia minisztertanács több ülést is tartott. A hozzáférhető dokumentumok szerint a francia kormány igen kevés időt szentelt a magyar ügynek a forradalom alatt. A magyar eseményeket valószínűleg meg sem említették az október 24-ei ülésen. Október 31-én Christian Pineau külügyminiszter már beszélt Magyarországról a nemzetközi helyzetről tartott beszámolójában, de a kormány semmiféle döntést nem hozott ebben a tárgyban. Majd csak az egyiptomi francia–brit hadjárat nyilvánvaló kudarca után fedezhetjük fel az első kezdeményezést a magyar probléma ügyében: Pineau bejelentette a Nemzetgyűlésben, hogy a november 7-ei minisztertanácsi ülés jóváhagyta a magyar menekültek támogatásáról szóló nyilatkozatot. Egy héttel később Jean Minjot munkaügyi és társadalombiztosítási államtitkár számolt be a Minisztertanácsban arról a segítségről, amelyet a társadalombiztosítási szervezetek nyújtottak a magyar menekülteknek.²⁷ Megállapíthatjuk tehát, hogy

²⁵ *Journal Officiel de la République Française*, Débats parlementaires, Assemblée Nationale, Compte rendu *in extenso* des séances, questions écrites et réponses des ministres à ces questions, Troisième législature, Session ordinaire de 1956-1957, 1er séance du 18 décembre 1956, 6200–6201.

²⁶ A francia Kül- és Belügyminisztérium illetékesei közzölték ezeket az adatokat a párizsi amerikai nagykövetséggel. NARA: ARC id 2662877-A15497, Records pertaining to the Refugee Relief Property, 1949-1958, Box 21. Walter J. Stoessel, First Secretary of Embassy, Paris to the Department of State, Washington, subject: Situation of Hungarian Refugees in France as of September 1957, no 415, official use only (1957. szeptember 18.).

²⁷ AN, Site de Pierrefitte-sur-Seine: F/60/2766: ordres du jour des Conseils des ministres entre janvier 1956 et décembre 1958; F/60/2772: communiqués de presse; dossziék a kormányülésekre

az érdektelenség napjai után a francia kormány a magyar ügyben jóval aktívabb politikába kezdett, Guy Mollet és a szocialista párt fentebb bemutatott céljainak megfelelően. Egyidejűleg erőteljes sajtókampányt is megfigyelhetünk, és a szolidaritási akciók szaporodását. Mivel a nagy információs napilapokra nem volt befolyása, a kutatások valószínűsítik, hogy elsősorban az ekkoriban már egyre fontosabb rádión keresztül agitált.²⁸ A november 11-ei francia nemzeti ünnep, a fegyverszünet aktualizálása is a propagandakampány része volt.²⁹ A Belügyminisztérium által országos szinten megszervezett gyűjtési akciókkal és megemlékezésekkel, valamint a sajtó (elsősorban a rádió) adta lehetőségekkel élve a kormány is hozzájárult a francia közvélemény mozgósításához. Legnagyobb szabású akciója a november 18-ára „a magyar lakosság érdekében” aprólékos részletességgel megszervezett „nemzeti gyásznap” volt.³⁰

Fontos azonban hangsúlyoznunk, hogy időeltolódás volt a magyar forradalom brutális leveréséről szóló hírek érkezése és a Mollet-kormány magyarokkal való szolidaritáspolitikájára vonatkozó döntései között. Ez az időeltolódás azt sugallja, hogy a lakosság együttérzésén és felháborodásán túl, amelyről a kormánynak kétségtől tudomása volt, más megfontolások is motiválták a francia vezetőket: el akarták terelni a közvélemény figyelmét a szuezi hadjárat kudarcáról, és ki kívánták használni a Francia Kommunista Párt nehézségeit, hogy növeljék az SFIO lakossági támogatottságát.³¹ Az akció terepének megválasztását – a média és a humanitárius tevékenység – a tehetetlenség közvetett beismeréseként is értelmezhetjük. Ha már egyszer Franciaországnak sem arra nem volt lehetősége, hogy befolyásolja a magyar események menetét, sem arra, hogy megakadályozza a szovjet megtorlást Magyarországon, mindent megtett azért, hogy enyhítse a tragédia negatív hatásait. Ezzel a szándékkal szervezték a nagy segélyakciókat az akkor már külföldön lévő magyar menekültek és a hazájában maradt magyar lakosság javára.

A francia hatóságok magyar menekültek irányában tanúsított humanitárius tevékenysége tökéletesen beleillett az Észak-atlanti Szövetség illetékes szerveiben

vonatkozóan: F/60/2700: dossiers entre le 23 octobre-14 novembre 1956; F/60/2701: dossiers entre le 21-28 novembre 1956.

²⁸ SORLIN 2000.

²⁹ BERNARD 1991: 70.

³⁰ AN, Site de Pierrefitte-sur-Seine: Rapports des préfets 1954-1959, F1 C III 1350: Vœux et motions concernant la Hongrie (extraits de presse, secours à la Hongrie; journée nationale du 18 novembre) 1956, dossier: Secours à la Hongrie, Télégramme du ministère de l'Intérieur (Affaires politiques) aux préfets de métropole y compris Seine, Journée nationale en faveur population hongroise (1956. november 10.).

³¹ FRANK 2000: 169–180. Itt: 173.

kidolgozott programba.³² Franciaország aktívan részt vett az erőfeszítések nemzetközi koordinálásában, és rendszeres tájékoztatást nyújtott intézkedéseiről. Amint fentebb láttuk, a francia kormány hajlandó volt befogadni az Ausztriában és Jugoszláviában tartózkodó magyar menekülteket még 1957 tavaszán is. Akárcsak a többi NATO-országban, a társadalmi és magánszervezeteket Franciaországban is nagymértékben bevonták a befogadás munkájába. Arra törekedtek, hogy ne csak pillanatnyi segítséget nyújtsanak, hanem „hosszú távú befogadást” biztosítsanak, igyekezve valóban integrálni a magyar menekülteket nyelvtanítás, szakmai képzés és munkaalkalmak teremtése révén. A menekült egyetemistáknak különösen kedvező bánásmódban volt részük. Ösztöndíjak kiutalásán és speciális kurzusok szervezésén túl megpróbálták könnyíteni szakmai érvényesülésüket is. A szovjet blokk kormányai, főként a Kádár János vezette magyar kabinet ellenben mindent megtett, hogy visszafordítsa ezt a folyamatot.

A franciaországi magyar diplomáciai misszió számos jelentést készített a magyar menekültek helyzetéről. A Kádár-kormány diplomatái rendkívül leűjtő képet festettek sorsukról. Már 1956. december elején írtak az emigránsok csalódottságáról, és hogy sokan közülük a hazatérést fontolgatják.³³ A „disszidensek” hazatérésre buzdítása a magyar követség egyik legfontosabb tevékenysége lett. Azt a véleményt képviselték, hogy a táborokban elszállásolt menekültek nagyon rossz körülmények között élnek. Egy 1957. január végén írt jelentésben több súlyos incidensről is hírt adtak. A magyar követség szerint mintegy 300–400 ember jelent meg náluk 1957. január végéig Magyarországra való hazatérés céljából. Megítélésük szerint három tényező akadályozta a menekültek tömeges hazatérését: először is az, hogy nem tudták előteremteni az utazási költségeket. Azután hatott rájuk a régi emigránsszervezetek ellenpropagandája is. A magyar diplomaták szerint azonban a legnagyobb akadály a francia hatóságok halogató politikája volt.³⁴

Megállapíthatjuk tehát, hogy az 1956-os magyar menekültek ügye Franciaországban igen nagy figyelmet kapott. A levert forradalom után külföldre menekült csaknem 200 ezer magyarból mintegy 10 ezren Franciaországban találtak új hazát. A francia hatóságok nemcsak átmeneti, de „tartós befogadásra”, a magyar menekültek szerves társadalmi integrációjára törekedtek. A francia Belügyminisztérium

³² KECSKÉS D. 2016.

³³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest, a továbbiakban MNL OL): XIX–J–1–j, Franciaország 1945–1964, 6. doboz. Kutas Imre, Magyarország franciaországi követségének ideiglenes ügyvivője által írt jelentés, 007970/1956 (1956. december 2.).

³⁴ MNL OL: XIX–J–1–j, Franciaország 1945–1964, 4. doboz. Kutas Imre, Magyarország franciaországi követségének ideiglenes ügyvivője által írt jelentés, A franciaországi magyar menekültek helyzete, 00620/2/1957 (1957. január 24.).

1957. december 15-i dátummal készített utoljára statisztikát a magyar menekültekről. 1958 első hónapjaitól ugyanis úgy vélték, hogy „[m]inden új magyar menekült a francia közösségbe integrálódottnak tekinthető [...]”³⁵ A francia kormány hathatósan részt vett a nemzetközi szolidaritási tevékenységben is. Európai viszonylatban jelentős pénzösszegeket mozgósított a magyar menekültek érdekében. Az a tény, hogy háborús viszonyok közül menekült, gyökereitől hirtelen megfosztott, az ország nyelvét nem beszélő nagy embertömeg gyors befogadására került sor, elkerülhetetlenül maga után vonta bizonyos egyének és egyes menekültcsoportok elégedetlenségét. Időnként feszültség keletkezett köztük és a helyi hatóságok között, amint ezt a sajtó és a Nemzetgyűlés néhány képviselője egyaránt szóvá tette. A magyar menekülteket kezdetben óriási lelkesedéssel és részvéttel fogadó francia lakosság érdeklődésének természetes csökkenésével párhuzamosan a hosszú távú befogadást célzó kormányzati intézkedések megvalósítása bizonyára nehézségekbe ütközött. Mindazonáltal a magyar diplomáciai postából a magyar menekültek kezeléséről kibontakozó teljesen negatív kép nem felel meg a valóságnak. A francia kormányzati akció mérlege egyértelműen pozitív, és a menekült egyetemisták érdekében tett lépéseket különleges sikerként tarthatjuk számon. A magyar diplomáciának a menekültek meggyőzésére irányuló törekvései viszont igen csekély eredménnyel zárultak: ennek hatására kevesebb mint 1000 személy tért vissza Magyarországra. A magyar menekültek különlegesen bőkezű támogatása – a többi nyugati kormányzathoz hasonlóan – a francia kormány számára is a kommunizmussal szemben vívott ideológiai harc része volt nemzetközi és belpolitikai téren egyaránt. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a lakosság többsége őszinte rokonszenvvel és együttérzéssel fordult az eltiport felkelés után tömegesen nyugatra került magyarok felé.

³⁵ UNHCR Archives (Genf): dossier: 20-HUN-FRA Statistics – Hungarian refugees in France (February 1957-February 1958), Lettre de Henri Trémeaud, Délégué pour la France, Office du Haut-Commissaire pour les réfugiés à Colmar, Conseiller juridique, Statistiques des nouveaux réfugiés hongrois en France, HCR/P – 44 (1958. február 28.).

Felhasznált irodalom

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL): XIX–J–1–j, Franciaország 1945–1964.
- AKOKA, Karen (2017): La création de l’Ofpra entre l’acteur et le champ. In Aline ANGOUSTURES – Dzovinar KÉVONIAN – Claire MOURADIAN (szerk.): *Réfugiés et apatrides. Administrer l’asile en France (1920–1960)*. Rennes: Presse universitaire de Rennes, 165–179. Online: <https://doi.org/10.4000/books.pur.156147>
- BERNARD, Jean-Pierre (1991): Novembre 1956 à Paris. *Vingtième siècle*, 30. 68–81. Online: <https://doi.org/10.3406/xxs.1991.2376>
- BURGESS, Greg (2019): *Refugees and the Promise of Asylum in Postwar France, 1945–1995*. London: Palgrave Macmillan. Online: <https://doi.org/10.1057/978-1-137-44027-3>
- DOISE, Jean – Maurice VAÏSSE (1992): *Diplomatie et outil militaire 1871–1991*. Paris: Imprimerie Nationale – Seuil.
- FRANK, Robert (2000): Actes du colloque *Les intellectuels et l’opinion publique en France face à la révolution hongroise de 1956*, 17, 18, 19 octobre 1996, Institut Français en Hongrie, transcrit par Csaba Csapodi. 169–180. (A kézirat a budapesti Francia Intézet Médiathèque könyvtárában van elhelyezve.)
- GROSSER, Alfred (1972): *La IV^e République et sa politique extérieure*. Paris: Armand Colin.
- KECSKÉS D. Gusztáv (2007): *Franciaország és a magyar forradalom, 1956*. Budapest: História – MTA Történettudományi Intézete.
- KECSKÉS D. Gusztáv (2016): A NATO és az 1956-os magyar menekültek. *Világtörténet*, 38(3), 357–372.
- SIRINELLI, Jean-François szerk. (1995): *La France de 1914 à nos jours*. Paris: Presses Universitaires de France.
- SORLIN, Pierre (2000): Actes du colloque *Les intellectuels et l’opinion publique en France face à la révolution hongroise de 1956*, 17, 18, 19 octobre 1996, Institut Français en Hongrie, transcrit par Csaba Csapodi. (A kézirat a budapesti Francia Intézet Médiathèque könyvtárában van elhelyezve.)
- SOUTOU, Georges-Henri (2018): *La Guerre froide de la France, 1941–1990*. Paris: Tallandier. Online: <https://doi.org/10.14375/NP.9791021032033>
- WEIS, Paul (1960): Le concept de réfugié en droit international. *Journal du droit international*, 87(4), 928–1001.